

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Ühiskonnateaduste instituut

Andreas Rääsk

**SOTSIAALPEDAGOOGILINE LÄHENEMINE TÖÖS
PROBLEEMIDESSE SATTUNUD NOORTEGA RAHVUSVAHELISE
KIRJANDUSE PÕHJAL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: MSW Marju Selg

Tartu 2015

Abstract

Andreas Rääsk, bachelor thesis “Social pedagogical approach to work with troublesome young: Review of literature”.

Social pedagogy is important when working with troublesome youth because of its holistic view on education, child rearing and care. Social pedagogy is necessary because the results of other methods that involve extrinsic motivation are not long lasting and do not reinforce the desired results. More personal long-term and in depth programs, such as activities and mind set of social pedagogy, are paramount.

The bachelor thesis focuses on the use and necessity of social pedagogy in the work with troublesome youth. The author's interest in the topic arose while working in a prison and strengthened while working as a social pedagogue in a school. In his everyday work the author notices that some approaches to young people are effective and some are not. This brought about the idea to look at literature on contemporary ideas and experiences of social pedagogy approaches of other countries. The thesis is mainly based on literature and, in addition to subject field materials fictional literature, different reference books as well as Internet resources, related to the mindset of social pedagogy, are used.

The bachelor's thesis consists of three chapters. The first chapter describes the current situation of the work with troublesome youth in Estonia. The second chapter gives an overview of other countries' experiences in the subject matter. The third chapter is an analysis of the topic and includes conclusions and suggestions.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
I PEATÜKK. OLUKORD EESTIS	6
1.1 Sotsiaaltöö koolis.....	6
1.2 Õpilaskoduga kool.....	7
1.3 Alaealiste komisjon	7
1.4 Ennetavad sotsiaalprojektid noortele ja nende tulemuslikkus.....	8
1.5 Erikoolid	9
1.6 Vangla noorte osakond	10
1.7 Kriminaalhooldus	13
Probleemi püstitus	14
II PEATÜKK. RAHVUSVAHELISED KOGEMUSED SOTSIAAL-PEDAGOOGILISTEST LÄHENEMISTEST TÖÖS PROBLEEMIDESSE SATTUNUD NOORTEGA.....	15
2.1 Kaasaegse sotsiaalpedagoogilise sotsiaaltöö põhimõtted.....	15
2.2.1 Anton Makarenko ja tema Pedagoogiline poem.....	18
2.2.1 Saksamaa	20
2.2.2 Taani	21
2.2.3 Soome	25
2.2.4 Inglismaal	27
III PEATÜKK. ARUTELU	29
KOKKUVÕTE	32
KIRJANDUSE LOETELU.....	33

SISSEJUHATUS

Käesolev bakalaureusetöö keskendub sotsiaalpedagoogilise lähenemise võimalikkusele ja vajalikkusele töös probleemidesse sattunud noortega.

Huvi sellise teema vastu tekkis töötades vanglas ja nüüd ka kooli sotsiaalpedagoogina. Oma igapäevatöös näen, millised lähenemised noortele on tulemuslikud ja millised mitte. Juhendajaga arutades märkasin, et see mis võiks aidata, näib seostuvat sotsiaalpedagoogikaga.

Kõigepealt lugesin läbi Anton Makarenko Pedagoogilise poemi (1933-1935/1967), mille teemaks on probleemidesse sattunud noorte sotsiaalne kasvatus. Loetust jäi mulle kõige rohkem meelde, kuidas organiseerida õiget kollektiivi, et kasvatus toimuks läbi selle. Kasvatus toimub suuremas osas põlvkondade vahelise kontaktide, koos tegutsemise ja suhtlemise vormis. Kasvataja mõju tugineb eelkõige tema eeskujule, osavõtlikkusele ja autoriteedile.

Seepeale otsustasingi lähemalt uurida kirjanduse põhjal teiste maade kaasaegseid ideid ja kogemusi sotsiaalpedagoogilistest lähenemistest.

Põhiliselt töö ongi koostatud kirjanduse põhjal, lisaks erialakirjandusele lugesin läbi hulga ilu- ja teatmekirjandust ning interneti allikaid, mis seostub sotsiaalpedagoogilise mõttelaadiga, et süüvida sügavuti sellesse teemasse.

Probleemidesse sattunud noorte mõttelaadi ja tegevust lahti arutades tuleb arvestada, et paraku peame kokku puutuma kuritegeliku maailmaga, sest mõned nendest noortest on juba astumas kuritegelikku teed pidi või sinna poole kaldumas. Noori tuleb eemal hoida kriminaalse mõtlemise algetest. Olen tähele pannud, et kasutatavad sotsiaalprogrammid ei ole selles osas kuigi tõhusad ja motivatsioonide süsteem on ebaefektiivne, sest premeerimine mingi käitumise eest on lühiajalise mõjuga ja tegelikult motivatsioon kaob, kui preemiaid vähendatakse või üldse ära jäetakse.

Kui tuleb tegeleda kriminaalse taustaga noortega, siis tuleks ära tajuda manipulatsiooni oht. Noorele ei tohi anda võimalust oma väärtegu õigustada. Me suudaksime muuta nende mõtteviisi, kui vabaneksime ka enda eelarvamustest ja oskaksime alustada algusest, unustades kõik halva. Rõhutada tuleb selliste noorte häid külgi, mitte näha ainult halba. Neile tuleb osata leida neile meelepärast ja positiivset tegevust.

Olen oma töös kogenud, et noorte kasvatamine ja juhendamine õnnestub, kui see toimub vastavuses argieluga. Lihtsamalt tegevustelt ja nõudmistelt liiguksime sujuvalt edasi vastutusrikkamate poole omavahel koostööd tehes. Väga oluline on noorte juhendaja enda eeskuju ning sõnade ja tegude ühtsus. Tähtsad on koos kogetud positiivsed elamused ning ehtsad emotsioonid, mis tulevad noore enda südamest.

Koolis töötades olen pidanud tegelema ka alaealiste komisjoni suunamiste ja otsustega. Vanglatöös kokku puutunud kohtu poolt karistatud noortega, ka korduvkaristamise probleemidega, noorte retsidiivsusega, mis paraku on seotud nende elukaarega. Olen kogenud, kui oluline on ulatada enne abikäsi, mitte hakata noort kohe karistama. Arvan ka ise, et tegemist on abivajavate noorte, mitte kurjategijatega. Sellises noores on vaja süvendada tunnet, et ta tahab kuuluda ühiskonda. Tal tuleb aidata vältida subkultuurilist käitumist ja mõttelaadi ning tähtsustada hariduse ja elukutse omandamise vajalikkust.

Olen jõudnud arusaamisele, et vajalik on tihe koostöö perekondade, lastekaitsepetsialistidega paigas, kus noored on elanud või asuvad elama. Noortega tegelevaid spetsialiste on palju. Kuid parem kui oleks üks tugiisik, kes koordineeriks ka teiste spetsialistide tööd, et tekiks ühine fookus, mis aitaks ühtlustada noorte arengut paremuse poole. Tegeleda tuleb noorte jaoks tõeliste ja päris asjadega.

Minu bakalaureusetöö eesmärk on juhtida tähelepanu sotsiaalpedagoogilise lähenemise vajalikkusele töös probleemidesse sattunud noortega, kuna sellest võiks olla suur abi. Otsin vastust küsimusele, milliseid sotsiaalpedagoogikal põhinevaid korralduslike vorme ja meetodeid tutvustatakse teiste maade kirjanduses ning mida neist sobiks Eestis kasutusele võtta. Uurimismaterjaliks on rahvusvaheline erialakirjandus, milles tutvustatakse sotsiaalpedagoogilisi lähenemisviise töös probleemidesse sattunud noortega.

Töö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis loon uurimusele tausta, kirjeldades Eesti praegust tööd probleemidesse sattunud noortega. Teine peatükk on pühendatud teiste maade kogemuste ülevaatele. Kolmas peatükk on arutelu. Töö lõpeb kokkuvõttega.

I PEATÜKK. OLUKORD EESTIS

Kõigepealt teen väikese ülevaate probleemidesse sattunud noortega tegelevatest institutsioonidest. Selliseid institutsioone pole sugugi mitte vähe, kuid terviklik kontseptsioon puudub, mis aitaks lahendada sellisesse olukorda sattunud noori. Olukorra tutvustamist alustaksin koolikohustuse täitmisest ning kui see mingil põhjusel ebaõnnestub, siis millised karid ja ebaseeldivused noort ootavad ees. Ühiskonna institutsioonid peaksid pakkuma igakülgselt abi, et noor probleemsele eluteele ei satuks. Kui on juhtunud juba halva elukäigu algus, siis on vaja aidata ta tavaellu tagasi.

1.1 Sotsiaaltöö koolis

Peamisteks probleemideks, millega koolides tegelda tuleb, on koolist puudumine, halb käitumine ja koolitöös mitte edasijõudmine.

Koolikohustuslikud on kõik lapsed, kes on enne käimasoleva aasta 1. oktoobrit saanud 7-aastaseks kuni põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni. Koolikohustust võib edasi lükata lapse tervisliku seisundi tõttu ja seda võib täita ka kodus õppides. Ühtegi õpilast ei vabastata koolikohustuse täitmisest tema puude või väheste võimete tõttu. Põhiharidust saab omandada ka lihtsustatud õppekava alusel, sõltuvalt erivajadustest ja võimetest (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus 2010).

Noortega, kes koolis hästi hakkama ei saa, tegelevad sotsiaalpedagoogid ja tugispetsialistid, otsides mitmekülgselt lahendusi. Tehakse koolisest koostööd õpetajatega, lastevanematega, uurides välja koduse olukorra. Vajadusel kaasatakse lastekaitse spetsialistid ja kohalik omavalitsus (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus 2010).

Probleemidesse sattunud noori püütakse aidata sellega, et koostatakse õppimiseks lihtsustatud õppekava, individuaalne õppekava või kasutatakse koduõpet. Üheks võimaluseks oleks ka nn. Tootsi klassid. Üle Eesti on olnud 168 koolis selline klass. Kui ka eesotsas on õpetaja, kes tunneb sedalaadi pedagoogikat, siis on nad kõik õnnestunud. Kasutatakse vältimispedagoogika, mis tähendab, et kui lapses on näha kaldumist halvale, siis on pedagoogika eesmärk nende laste puhul saada see tendents pidama. Muidu jõuaksid nende

praegused õpilased tänavale, Tootsi klassides tihtipeale ka omamoodi üksteist toetav õhkkond (Nael 2008).

Koolisotsiaaltöö üheks peamiseks ülesandeks oleks märgata ja toetada noort juba enne suurematesse probleemidesse sattumist, et hilisemad meetmed jääks kasutamata.

1.2 Õpilaskoduga kool

Kui kodulähedane abi on pole olnud tulemuslik, siis on üheks võimaluseks suunata õpilased, kellel on õpiraskused, sage koolist põhjusega puudumine või halb kodune olukord koolidesse, kus on õpilaskodud. Õpilaskodu riiklikult toetatud kohale saab direktor vastu võtta põhiharidust omandavaid, toimetulekuraskustes peredest pärit õpilasi, et toetada koolikohustuse täitmist (Õpilaskodud).

Töötan ise koolis, kus on ka õpilaskodu. Positiivne on see, et tagatud on normaalsed olmetingimused, toitlustamine, kool asub samas hoones. On olemas kasvataja järelevalve ja toetus, head õppimisvõimalused. Kahjuks me ei saa luua ehedat kodutunnet, asendada ema, isa, kuid hoolivust ja tähelepanu pakume küll. Laps saab tajuda, et midagi tehakse just tema jaoks.

Kui mingil põhjusel meie töö ei kanna vilja ja järgneda võib politsei huviorbiiti sattumine, alaealiste komisjon ja erikooli suunamine.

1.3 Alaealiste komisjon

Alaealiste komisjonid kujutavad endast institutsiooni, mille ülesandeks on kuritegusid ja väärtegusid toime pannud noorte mõjutamine ja kordusõigusrikkumiste ennetamine. Komisjonide tegevust on uuritud erinevatest aspektidest ja erinevatel aegadel, mis mõjutab nii uurimisküsimuste püstitamist kui tulemusi, mis välja tuuakse ja esile tõstetakse. Nende analüüsimise põhjal toodi välja sekretäride hinnanguid peamiste töökohustuste, töökohustuste täitmisel esinevate raskuste, mõjutusvahendite kohaldamisega seonduva ja projektitegevuse kohta. Lisaks on esitatud ettepanekuid komisjoni töö paremaks muutmiseks, komisjoni liikmete ootuseid komisjoni tegevuse suhtes ning sekretäride arvamus sotsiaaltöötajate,

lastekaitsetöötajate ja õpetajate alaealiste komisjoni tegevuse suhtes olevate ootuste kohta (Alaealise mõjutusvahendite seadus 1998).

Noorte õigust rikkuva käitumise pärast tuntakse muret kas seetõttu, et probleemi nähakse kasvava ja tõsisemaks muutuvana ning niimoodi ühiskondlikku stabiilsust ohustavana või seetõttu, et probleemi lahendamisel ei ole edusamme saavutatud ning rakendatavad meetmed on osutunud ebatõhusaks. Kuigi pakutakse ka mõningaid lahendusi, nähakse peamise väljapääsuna süsteemi põhjalikku ümberkorraldamist ja/või täiesti uue süsteemi loomist, näiteks alaealiste komisjonide asendamist noorte kohtutega. Seejuures ei tooda enamasti välja piisavalt põhjendatud tõendeid, millest lähtudes võiks eeldada uue süsteemi toimima hakkamist ja suuremat tõhusust võrreldes olemasolevaga. Kui vastavad tõendid ka esitatakse, pärinevad need välismaisest kogemusest ja uurimustest, mille toime kohta Eestis ei ole kinnitust (Alaealise mõjutusvahendite seadus 1998).

Olen ise kooli esindajana alaealiste komisjonis osalenud ning kogunud, et otsust küll võetakse vastu, aga tegelikult puudub huvi, mis lapsest edasi saab. Kui lapsega tuleb uuest komisjoni ette minna, siis alustatakse jälle justkui algusest. Teine probleem, mida olen näinud, on, et komisjoni saadetakse üsna noori lapsi (9-10), kelle käitumisprobleemid (impulsiivsus, agressiivsus) on seotud ebaturvalise lapsepõlvega ja võibolla ka vaimse tervise probleemidega.

1.4 Ennetavad sotsiaalprojektid noortele ja nende tulemuslikkus

Ennetusprojektide ja erinevate programmide tulemuslikkuse kohta arvamused on väga vasturääkivad, suurt kasu on väga raske kuskilt välja lugeda (vt nt Pajur 2009). Enamus ennetusprojekte ja programme on koostatud kognitiiv-käitumuslikust meetodist lähtuvalt. Ennetusprojektide tulemuslikkuse on ühe teemana käsitletud ka uuringus „Alaealiste probleemkäitumisest ja alaealiste komisjonide tegevusest“, kus on jõutud järeldusele, et kui tegemist on lühiajalise ühekordse projektiga, siis on mõju raske hinnata. Samas on alaealiste komisjonide esindajate arvates kuriteoennetuse projektid vähendanud noorte probleemkäitumist (Pajur 2009).

Samas uurimuses käsitleti alaealistele suunatud ennetusprojektide mõju. Töö valimiks oli 25 Põhja Politseiprefektuuris alustatud alaealistele suunatud ennetusprojekti. Selgus, et

alaealistele suunatud ennetusprojektide kavandamisel ei pöörata hindamisprotsessi kavandamisele suurt tähelepanu ja hindamisel kasutatud kriteeriumid ei taga selget ülevaadet projekti mõjudest. Alaealistele suunatud projektide kõige suurem probleem on piisava valimi kokkusaamine. Kõige sagedamini on selle põhjuseks koostöö puudumine partnerorganisatsioonide poolt. Tegevuste elluviimisega saavad kõik organisatsioonid enamasti hakkama (Pajur 2009).

Nõustun Pajuriga (2009), kes leidis, et projektide otsesest kasu ei ole välja toodud ja tegelikult on projektide analüüs ja hindamine olnud puudulik.

1.5 Erikoolid

Eestis on erikoolid Tapal ja Kaagveres. Alates 01.09.2014 ühendati Tapa Erikool ja Vastseliina Internaatkool Kaagvere Erikooliga ühist juhtimise alla.

Tapa Erikool on põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse alusel töötav Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatav põhikool kasvatus eritingimusi vajavatele 10-18-aastastele poistele. Kooli õppekeeleks on vene ja eesti keel. Kooli suunatakse õpilased alaealiste komisjoni otsusega, mille kohta kohus teeb määruse ja otsuse. Alaealisi võib kooli suunata ka kohus kohtuotsuse alusel. Harilikult suunatakse õpilased kooli üheks kuni kaheks aastaks. Aastas keskmiselt on koolis 30 – 35 noormeest. Teenindavaks personaliks on koolis õpetajad, õpilaskodus kasvatajad, järelevalve töötajad, sotsiaaltöötaja, sotsiaalpedagoog, vajadusel psühholoog ja psühhiaater (Tapa Erikool).

Kaagvere Erikoolis on aastaringiselt 25 tütarlast, nendega tegelevad, järelevalve spetsialist, huvijuht, õpetajad ja sotsiaalpedagoogid. Peamiselt tegelevad noortega töötajad, kelle ametinimetus on sotsiaalpedagoog, neid on kokku 8 (Kaagvere Erikool).

Erikoolidel on negatiivne kuvand, neid peetakse kurjategijate kasvulavaks. Erikoole samastatakse vanglaga nii noorte käitumise kui ka nende hilisemate tegude poolest.

Justiitsministeeriumi nõunik Jako Salla (vt Seiton 2014) sõnas, et noored, kes erikooli jõuavad, on tavaliselt pannud toime juba mitu õigusrikkumist ja kool on üks viimaseid võimalusi enne vanglat. „Teame, et retsidiivsus on erikoolist lahkunutel kõrge, nagu vanglas. Seega tulemuslikkus pole kõige parem,“ sõnas Salla. Sama toob esile riigikontroll oma

auditis, kus on öeldud, et suur hulk erikoolist lahkunud noortest jätkab kuritegelikul rajal ja mõne aasta jooksul pärast erikoolist lahkumist jõuab kinnipidamiskohta rohkem kui 40% noorukitest (Seiton 2014).

Erikool on idee poolest õppe- ja kasvatusasutus, mille eesmärk on aidata seadusega pahuksisse sattunud noori, kuid õpilased on sinna suunatud kohtu otsusega. Nende jaoks on erikool karistusasutus, mida kinnitavad ka suletud ukсед ja formaalne järelevalve, rääkis Strömpl. „Viimaste aastate jooksul on palju pingutusi tehtud, et muuta erikoole avatumaks, kuid paraku ta ei lakka olema totaalseks institutsiooniks, kus kasvandik kaotab võimu oma argielu üle“ (Seiton 2014).

Strömpl (vt Seiton 2014) selgitas, et erikoolis teevad õpilaste eest otsuseid teised inimesed, kõik on ettemääratud ning see tekitab pingeid ja kutsub noortes esile vastupanu. Salla (samas) rõhutab, et riik peaks vältima noorte erikooli või vanglasse sattumist ja püüaks uute kuritegude riski lapse igapäevakeskkonnas elluviidavate programmide kaudu vähendada. „Kinnised asutused pole vähe tulemuslikud ainult meil, vaid ka paljudes teistes riikides. Suletud ja tehislikus keskkonnas vabadusega toimetulemise õpetamine on liiga vastuoluline ülesanne, et see saaks edukas olla,“ nentis Salla ja lisas, et selliste programmide kasutamist, mis väldivad keerukate probleemidega noorte erikooli ja vanglasse sattumist, hakatakse katsetama juba lähiajal (Seiton 2014).

Vaatlesin ühe tööpäeva jooksul tööd Tapa erikoolis. Selles koolis on noorte elu korraldatud umbes samuti nagu vanglas, kõik toimub range järelevalve all, on liialt reglementeeritud. Noortel pole võimalik omaette olla, ise oma aega planeerida, vastavalt oma tahtmisele midagi teha, ise vastutada. Noor on surutud ettenähtud grupi liikmeks, seal kujunevad hierarhilised suhted, sarnaselt vanglale. Seega on noorte ettevalmistus iseseisvaks eluks puudulik.

1.6 Vangla noorte osakond

Kui ikkagi probleemidesse sattunud noor jätkab oma pahategude tegemist ja meie poolt kasutusele võetud abiprogrammid pole osutunud tulemuslikeks. Eelistades ikkagi kriminaalset eluviisi ja on toimunud kuritegu ning kohtu poolt langetatud süüdimõistev kohtuotsus. Sellele järgneb juba karistuse kandmine vanglas. Minu arvates sellist noort oleks pidanud varem tähele panema, et tehtav töö oleks olnud tulemuslikum.

Vanglasse satub noor kohtuotsuse kaudu ja süüdimõistetuks saab, siis kui kohtuotsus on jõustunud. Viru Vanglas on 250-kohaline noorte osakond, kuhu paigutatakse kõik alaealised (14-18 eluaastat) süüdimõistetud ja vahistatud ning kõik noored (18-26 eluaastat) süüdimõistetud. Seega Viru Vangla noorte osakonna põhiülesandeks on korraldada alaealiste vahistatute ning alaealiste ja noorte süüdimõistetute järelevalvet ja vangistuse täideviimist ning valvata noorte kriminaalhooldusaluste käitumise ja nende kohtu või prokuröri pandud kohustuste täitmise järele ning soodustada kriminaalhooldusaluse sotsiaalset kohanemist eesmärgiga mõjutada neid hoiduma kuritegude toimepanemisest (Viru Vangla kolmanda üksuse põhimäärus 2014).

Noorte kinnipeetavatega tegelevad otseselt järgmised vanglaametnikud ja spetsialistid. Vastavalt ametijuhenditele on neil järgmised tööülesanded (Viru Vangla kolmanda üksuse põhimäärus 2014):

Inspektor-kontaktisik on vangi jaoks kõige olulisem isik, tema poole pöördub vang oma eluoluga seotud küsimustega esmajärjekorras. Ametijuhendis on öeldud, et inspektor-kontaktisiku töö põhieesmärk on kasutada juhtumikorralduslikku töömeetodit, et panna kinnipeetav riskide hindamise ja karistusaja plaani koostamise teel õiguskuulekalt käituma.

Kriminaalhooldusametnik nõustab kolleege tööalastes küsimustes, korraldab kriminaalhooldustööd noortega. Ta kontrollib kriminaalhooldusaluste käitumist ja nendele kohtu või prokuröri poolt pandud kohustuste täitmist väljaspool vanglat ning soodustab kriminaalhooldusaluste sotsiaalset kohanemist eesmärgiga mõjutada neid hoiduma süütegude toimepanemisest.

Psühholoogi ülesandeks on alaealistele ja noortele kinnipeetavatele psühholoogilise abi osutamine, toimetuleku parendamine ning motiveerimine õigusnormidest kinnipidamiseks ja resotsialiseerimise protsessi soodustamine.

Huvijuht korraldab arendavat huvitegevust, kultuuri-ja spordiüritusi.

Sotsiaalpedagoog teeb tööd, mille eesmärgiks on vähendada koolikohustuse mittetäitmist ja tõsta õppe edukust. Tema tegeleb ainult õppekorraldusega.

Sotsiaaltöötaja ülesandeks on sotsiaalprogrammide ning grupitöö ja individuaaltöö läbiviimine. Ta korraldab noorte vabanemise järgset elu kodukohas, hoolitseb, et ta saaks hakkama ja et teda kohapeal vastu võetaks.

Vanemvalvur/valvur. Valvurite peamised ülesanded on järelevalve kinnipeetavate üle ja õigusrikkumiste ennetamine, tõkestamine ja tuvastamine, samuti kinnipeetavate saatmine vangla territooriumil ja väljaspool seda. Valvurid töötavad vanglates peamiselt vahetuste kaupa toimkondades.

Vanglas viibides koostatakse noorele individuaalne täitmiskava (ITK), kui karistusaeg on üle ühe aasta. See on karistuse täideviimise programm, milles sätestatakse kinnipeetava kriminogeense riski vähendamise abinõud ning nende rakendamise ajagraafik. Täitmiskava ja rakendamise eesmärk on (Viru Vangla kolmanda üksuse põhimäärus 2014):

1. Suunata kinnipeetavat õiguskuulekale käitumisele läbi kriminogeensete riskide maandamise.
2. Toetada kinnipeetava arengut haridustaseme tõstmise ning kutse-, töö-, ja sotsiaalsete oskuste täiendamise kaudu.
3. Aidata kinnipeetaval valmistuda toimetulekuks vabaduses.

Näeme, et nii ametijuhendites kui ka individuaalse täitmiskava eesmärkides rõhutatakse noorte mõjutamist ja et neid tuleb „panna“ õiguskuulekalt käituma, eesmärk on midagi suurendada, vähendada, parendada, tõsta või maandada. Noor ise on passiivses rollis, võttes vastu seda, mida pakutakse, või sellele vastu tõrkudes. Noor saab end kuuldavaks teha ainult läbi negatiivse käitumise.

Eelnev loetelu näitab, et noorega tegelevaid vanglaametnikke ja spetsialiste on palju, aga pole seda ühte ja õiget. Tegelikku usaldussuhet ei teki, noor ei jõua ja ka ei taha oma lugu igale töötajale jälle uuesti jutustada. Töötajad ei jõua asja tuumani, töö jääb formaalseks. Töötajad sageli lubavad noorte heaks midagi teha, näiteks midagi korda ajada, aga see jääb tegemata ja seda ka ei põhjendata. Vanglale on iseloomulik, et kinnipeetavatel kujuneb töötaja suhtes hoiakud ja neid ei töötajaid võeta tõsiselt, kes oma lubadusi ei täida.

Põhilised resotsialiseeriva sotsiaaltöö meetodid vanglas on grupitöö ja individuaaltöö, samuti rida erinevaid sotsiaalprogramme. Seda tööd teeb sotsiaaltöötaja. Näidetena võiks tuua „12 sammu“, agressiivsuse asendamise treening, toimetuleku õpe, sotsiaalsete oskuste treening,

eluviisitreening, noortele on peamiselt suunatud programm EQUIP (Viru Vangla kolmanda üksuse põhimäärus 2014).

Näiteks noorteprogramm EQUIP on suunatud 14-17 aastastele käitumisprobleemidega noorukitele. Toimuvad sotsiaalsete oskuste treeninguid, kus õpitakse rahulikku ja konstruktiivset käitumist, kakklustest hoidumist, teiste abistamist, konstruktiivset reageerimist ebaõnnestumistele. Kõlblustreeningutes arendatakse kõlblise mõtlemise oskusi ja võimet, mõistma kaasinimeste seisukohti, arutletakse aususest ja austusest. Viha juhtimise treeningus õpitakse oma viha ohjama ja ettepoole tagajärgedele mõtlema. Koolitusel kasutatakse loengu vormi ja aktiivõpe meetodit, rühmatööd ja rollimänge (Noorteprogramm EQUIP).

Kinnipeetavatest noored võtavad pakutavatest programmidest hea meelega osa, sest see on hea võimalus pääseda välja vangla rutiinist. Projekti läbiviijaks on spetsialist, kes ei kannu vormiriietust. See loob erapooletuma õhustiku, mis justkui loob sideme välismaailmaga. Need programmid on paraku peamiselt õpetavas vormis ja on kahtlane, kas need suudavad muuta noorte maailmavaadet ja mõtlemist, nii et muutuks nende käitumine reaalses olukorras.

1.7 Kriminaalhooldus

Oluline on, et töö noorte ja alaealistega oleks järjepidev sõltumata sellest, kas nad viibivad vanglas, on sealt vabanenud kriminaalhoolduse alla või pöördunud mõne rikkumise tõttu kriminaalhoolduse alt tagasi vanglasse.

Tingimisi ennetähtaegne vabastamine elektroonilise valve alla (kinnipeetava kirjaliku nõusoleku alusel) teise astme kuriteo korral, kui on vähemalt 1/3 karistusajast ära kantud, esimese astme kuriteo korral, kui on vähemalt pool karistusajast ära kantud. Teise astme kuriteo korral, kui vähemalt pool karistusajast ära kantud, kuid mitte vähem, kui 6 kuud (Smutov 2012).

Noorte kriminaalhoolduses on kõige tähtsam noori toetada, et haridustee ei katkeks, et nad käiksid koolis edasi, omandaksid elukutse ja saaksid edasise eluga hakkama. Kui seda ei saavutata, on tagasilangus kriminaalsesse ellu kerge tulema.

1.8 Retsidiivsus

Retsidiivsuse all võime mõista uue kuriteo toimepanemist pärast alaealiste komisjonis arutamist, mõjutusvahendite rakendamist või karistuse kandmist. Alaealiste komisjoni saadetud noorte puhul on tihti tegu esimest korda kuriteo sooritanuga. Kuni 26-aastaste noorte retsidiivsus ületab mitu korda üle 54-aastaste retsidiivsust nii vanglast vabanenute ja süüdimõistetute puhul kui ka nende hulgas, kelle suhtes menetlus otstarbekusest lõpetati. Menetluse lõpetamise puhul oli retsidiivsuse määr noortel olenevalt vanusest 20-21%, enam kui 54-aastastel aga 5%. Süüdimõistetud noorte ühe aasta retsidiivsusnäitaja ulatus 36%-ni, üle 54-aastastel jäi see 13% juurde (Ahven jt 2010).

Suur retsidiivsus näitab, et noored on oma ealiste iseärasuste tõttu riskirühmas, aga kindlast ka seda, et praegune töö probleemidesse sattunud noortega ei ole tulemuslik.

Probleemi püstitus

Eelpool kirjutatust selgub, et paljud institutsioonid on justkui millegi uue lootuses, mis aitaks probleemidesse sattunud noortega tulemuslikumalt tegelda. Hästi palju instantse tegelevad ennetavate projektide ja programmidega, kuid selle töö tulemused on ebaselged. Tulemusi on raske formuleerida. Olen ka ise mõelnud, kus on siis ebaedu tagamaad. Põhjusena tooksin välja, et enamus projekte ja programme on koostatud kognitiiv-käitumusliku meetodit arvestades, mis on liialt direktiivsed ja keskendub vahetule edule. Liiga palju on direktiivset suunamist ja õpetamist, noorte tegelik osalus jääb väheseks, aga noorele on vaja ka emotsionaalset seotust tegevustega, nad vajavad ehedaid positiivseid emotsioone. Seepärast arvan, et rohkem võiks kasutada sotsiaalpedagoogilist lähenemist, milles noort käsitletakse holistliku tervikuna ja interaktsioonis keskkonnaga, ning ühendatud on mõtlemine, tunded, suhted ja praktilised tegevused. Seega otsin oma töös vastust küsimusele, milliseid sotsiaalpedagoogikal põhinevaid korralduslike vorme ja meetodeid kasutatakse mujal maailmas ning mida neist sobiks Eestis kasutusele võtta. Minu töö on rakendusliku iseloomuga.

II PEATÜKK. RAHVUSVAHELISED KOGEMUSED SOTSIAALPEDAGOOGILISTEST LÄHENEMISTEST TÖÖS PROBLEEMIDESSE SATTUNUD NOORTEGA

Teises osas tutvustan erinevate maade sotsiaalpedagoogilisi lähenemisviise töös probleemidesse sattunud noortega. Nendeks maadeks on Saksamaa, Taani, Soome ja Inglismaa. Valisin need maad esiteks seepärast, et neis on sotsiaalpedagoogiline lähenemine kõrgel tasemel ja/või kiirest arenemas. Teiseks on valik seotud kirjanduse kättesaadavusega Saksamaal ja Taanis. Maade tutvustust alustan näitega sotsiaalpedagoogika klassikast, Makarenko kasvatuspedagoogikaga.

2.1 Kaasaegse sotsiaalpedagoogilise sotsiaaltöö põhimõtted

Sotsiaalpedagoogikal põhinev eluilmakeskne sotsiaaltöö pärineb 1970. aastatest, sellele pani aluse Saksa sotsiaaltöö klassik Hans Thiersch. Eluilmakeskse lähenemise keskmes on indiviidi otsesed kogemused, elamise kontekst, eluoskused ja vastutusvõime (Grunwald ja Thiersch 2009).

Sotsiaalpedagoogilise sotsiaaltöö on eluilmakesksus väljendub põhimõtetes, millest lähtutakse erinevate Euroopa maade töös laste ja noortega. Neist on teinud kokkuvõtte Pat Petrie koos kaasautoritega (2006, 22, ref Selg 2014):

- „Sotsiaalpedagoogiline töötaja näeb iseennast tervikliku isiksusena suhtes tervikliku ja reaalse lapsega (mitte oma ettekujutusega temast) ning toetab tema üldist arengut, selle füüsilisi, vaimseid, sotsiaalseid, loominguilisi jt aspekte.
- Keskkel kohal on suhted ning seetõttu peetakse eriti tähtsaks kuulamist ja eneseväljendamist.
- Lapsed, sotsiaalpedagoog ja ülejäänud personal tegutsevad ühes ja samas eluilmas, mitte hierarhiliselt eraldatud maailmades. Kooliklass, noorte keskus või lasteaed on loomulikud elukeskkonnad, kus luuakse inimlikke suhteid ning õpitakse interaktsioonide käigus saadud positiivsetest ja negatiivsetest kogemustest.
- Töötajaid innustatakse professionaalidena järjekindlalt oma praktikat reflekteerima ning rakendama teoreetilisi teadmisi ja iseennast oma elukogemuste mõtestatud kandjana, et tulla toime töös ettetulevate keerukate olukordadega.

- Sotsiaalpedagoogid on nii praktilised kui ka loovad. Nad on ette valmistatud aktiivselt osalema laste argielus kogu selle mitmekesisuses ja toetama laste eneseväljendamist erinevate tegevuste käigus: musitseerimine, toidu valmistamine, sportlikud tegevused, kunstilooming ja käsitöö.
- Laste kollektiive ja laste vahelisi suhteid ning ühistegevusi peetakse oluliseks ressursiks; töötajate ülesanne on toetada laste ühiselu ja rajada sellele oma töö.
- Väärtustatakse meeskonnatööd ning teiste spetsialistide, kogukonna liikmete ja eriti lastevanemate panust laste üleskasvatamisse.
- Kasvatus rajaneb laste õiguste mõistmisel, mida ei piira konkreetsed menetlusküsimused või seadustes ettenähtud nõuded.“

Oskust tajuda just nii nagu probleemidesse sattunud noor tunneb antud ajahetkel ja saada temast aru vastavalt tema tunnete samal ajal. Samastuda temaga, olles võrdväärne partner probleemide lahendamisel. Arvestama ka tema õigustega, et seeläbi parandada tema heaolu ja hakkamasaamist.

Järgnevalt tutvustan mõnda sotsiaalpedagoogilise sotsiaaltöö põhimõtet ja ka praktilist meetodit, mis on kohased just töös noortega.

Pea, süda, käed.

See metafoor viitab kolmele olulisele sotsiaalpedagoogilise praktika aspektile (Selg 2014):

- „*Süda* tähendab, et sotsiaalpedagoogid teevad oma tööd emotsionaalselt ja eetiliselt, et nad töötavad südamega. Süda käsib olla südamlik ja ütleb, et lähedasi suhteid ei pea kartma. Süda tähendab iseenda teadlikku kasutamist, oskust luua suhteid, mis on ühtaegu professionaalsed ning lähedased ja südamlikud. Süda aitab olla siiras ja samal ajal oma eneseavamist teadlikult suunata, hoides seda professionaalselt sihipärastes, partneri vajadustest lähtuvates raamides. Kuid süda aitab töötajal hoolitseda ka iseenda eest ning säilitada oma privaatsust.
- *Käed* osutavad sotsiaalpedagoogide töö praktilisusele, praktiliste meetodite tundmisele ja kasutamisele. Suhteid kujundatakse ja keskustelud toimuvad igapäevaste tegevuste käigus, vastavalt ühise kolmanda põhimõttele, mida käsitlen allpool. Tähtsal kohal on argielu olmetoimingud ning looming ja uusi väärtusi loov töö, mida tehakse üheskoos.

Tegutsedes pole esmatähtis selle produkt, vaid et selle käigus saab arendada suhteid ja pakkuda osalejatele mitmekülgse õppimise võimalusi. Näiteks muusika ja näitekunsti harrastamine loob võimalusi käsitleda selliseid sensitiivseid küsimusi nagu seksuaalsus, vägivald või rahvuslik vaen. Institutsioonis elades teevad töötajad kõike lastega koos, ka puhkepäevadel. Selline elu annab hea kuulumiskogemuse lastele, keda oma vanemad on hüljanud.

- *Pea* tähistab professionaalsust ja koos sellega pidevat enesearendamist. Pea viitab teooriate tundmisele ning oskusele leida õigeid meetodeid igaks olukorraks. Pea aitab leppida tõsiasjaga, et sotsiaalpedagoogikas pole olemas valmis lahendusi. Iga olukord nõuab erinevat reageerimist, milles on ühendatud informatsioon, emotsioonid, eneseteadlikkus ja raamatutarkus. Peaga on seotud töötaja oskus oma töö üle juurelda ja sellest õppida.

Nõustamismeetodid: ühine kolmas ja „roolikambri vestlus“

Probleemidesse sattunud noorega ei tohi karta olla avatud ja mõistev, kuid tuleb jääda konfidentsiaalseks, sest ta peab oma loo ära rääkima, et saaks edasi liikuda probleemi lahenduse poole. Tähtis on leida ühine teema, mille üle noorega rääkida ja arutada. Igast olukorrast on nii noorel kui ka kasvatajal midagi õppida, et seda tulevikus kasutada. Sotsiaalpedagoogika on pidev praktikast õppimine, kuna valmislahendused puuduvad (Selg 2014).

Kasvatajana pean olema noore jaoks olemas eriti siis, kui ta on sattunud probleemidesse. Vestlus algab lobisemisega tühjast-tähjast, igapäevastel teemadel, kiirustamata kusagile. Oleme kaks inimest, kes jutuajamise käigus avastavad vastastiku huvitavaid teemasid, ühesuguseid huvisid, ühiseid lemmiknäitlejad ja -lauljad, tekib kahepoolne keskustelu. Mida tema teatud asjadest arvab, mida mina. Sundimatu vestlus ja ühised arusaamad tekivad kergemini ühiste tööde-tegevuste käigus, see kasvatab vastastikust usaldust ja paremat läbisaamist. Nii on võimalik jätkjärgult jõuda tõsiste teemadeni (Selg 2014).

Seepärast toimub sotsiaalpedagoogikas nõustamine sageli ühiste (rühmas või kahekesi) loovate või praktiliste tegevuste käigus „märkamatu“l. Neid kaasnevaid tegevusi nimetatakse „ühiseks kolmandaks“, need soodustavad suhtlust ja leevendavad pinget. Esmatähtis pole

tegevusest saadav kasu või praktilised oskused, vaid suhtlemine ning sellest saadud positiivsed elamused ja olulistes asjades selgusele jõudmine (Selg 2013).

„Ühisele kolmandale“ samalaadse mõjuga on ka „roolikambri vestlus“. Sotsiaalpedagoogiline töötaja ja laps seisavad või istuvad kõrvuti, vaatavad ühes suunas kaugusse ning vestlevad vaheldumisi lapse kogemustest ja täiesti teistest asjadest. „Roolikambri“ olukord lähendab ja avab inimesi. Sarnaselt „ühise kolmandaga“ puudub ka siin kindel kavatsus ja sundus. Kaks inimest peavad saama olla piisavalt kaua segamatult koos: näiteks ühine autosõit, kalapüük, muusika kuulamine, hilisõhtune küünlavaguga (Selg 2013).

Seega siis on sotsiaalpedagoogiline nõustamine kahepoolne või rühmas toimuv dialoog, millel on eriline kasvatuslik tähendus, mis aitab tugevdada inimese subjektivsust ja süvendada tema eneseteadvust. Inimene õpib mõistma iseenda inimlikku olemust, ennast teiste inimeste seas ja ühiskonnas laiemalt (Hämäläinen 2001).

Sotsiaalpedagoogilised tegevused aitavad probleemidesse sattunud noort suunata mõistmise, eneseanalüüsi ja eneseerandamise teele, et ta ise tahaks paremaks muutuda. Noortega töötades on vaja osata neis näha positiivseid muutusi ja neid igati toetada. Juhendajana tuleb olla talle usaldusväärseks kaaslaseks, kellega ta saab oma eluga seotud teemadel arutleda ja kellele ka toetuda, kui vaja. Tähtis on, et noor tunneks ise ennast oma igapäevaelus toimetulijana.

2.2 Erinevate maade lähenemisviiside tutvustus

2.2.1 Anton Makarenko ja tema Pedagoogiline poem

Anton Makarenko oli rahvusvaheliselt tunnustatud Vene (nõukogude) pedagoog, kes elas aastatel 1888-1939. Peateos Pedagoogiline poem, mis ilmus 1933-1935, on tõlgitud enam kui 50 keelde ja korduvalt välja antud ka eesti keeles. Makarenko ideed pakuvad huvi ka välismaa kasvatusteadlastele. Saksamaal Marburgi ülikoolis on alates 1968. aastast Makarenko-uurimise keskus (*Makarenko-Referat*), mille asutajaks ja kauaaegseks eestvedajaks Götz Hillig (Selg 2014).

Pedagoogiline poem põhineb Makarenko kogemustel tööst alaealiste õigusrikkujate koloonias, mille ta rajas 1920. aastal Poltaava lähedal Ukrainas. Kolooniasse suunati ja

sattusid peamiselt tänavalapsed, kes varastasid ja röövivad, olid haiged, kaltsudes, täisid täis Selliseid orvuks jäänud ja kodu kaotanud lapsi oli möödunud sajandi kahekümnendatel aastatel Venemaal miljoneid, sest valitses revolutsiooni ja kodusõja järgne kaos (Selg 2014).

Makarenko pidi kogu süsteemi ise koos kasvandike ja väheste kasvatajatega üles ehitama. Ta ei teinud oma kolooniast karistusasutust, vaid ehitas noortele kodu. See õnnestus tänu töökasvatusele, noorte omavalitsuse ja noorte endi vastutuse oskuslikule suunamisele. Tema eesmärgiks oli luua noortes tunne, et see kõik on nende endi tehtud ja enda jaoks. Seeläbi tulid uued eluväärtused ja eesmärgid, millele toetudes elus edasi liikuda, haridus omandada ja saada ühiskonna liikmeks (Selg 2014).

Psühholoog Avo-Tereping (2006) toob tänapäeva Eesti erikoolide tööd kritiseerivas artiklis Makarenko kolooniat positiivseks eeskujuks. Ta rõhutab, et koloonias ei kehtestatud vangla sarnast ranget režiimi. Uksed olid lahti, kuid lapsed ei põgenenud, sest neil oli töö, võimalus tegelda huvialadega ning tänavaeluga võrreldes kuninglikud elutingimused, mille eest nad ise hoolitsesid. Tereping rõhutab, et „Kolooniast oli saanud neile kodu, millesse nad olid ise palju panustanud. Lapsed said töö eest tasu ja kasutasid seda ise. Lisaväärtusena tuli positiivne tunnus tehtu eest, mis on lastele väga tähtis. Töö ei olnud pelgalt dekoratsioon, tööd ei mängitud, vaid tehti. Ja saadi selle eest tasu.“ (Tereping 2006).

Makarenko arendas välja oma kollektiivse kasvatuse meetodi. Tema jaoks ei olnud kollektiiv siiski indiviidi arengust tähtsam – individuaalne ja kollektiivne pidid olema tasakaalus. Tema kogemuste põhjal peab kogu suur kollektiiv (koloonia) koosnema erinevatest väiksematest kollektiividest. Kõige aluseks pidas ta algkollektiivi. Ka noorte omavalitsus toimus kollektiivide baasil, mida noored ise juhtisid. Makarenkol oli süsteem, milles loodi ühekordseid väikesi kollektiive, kui oli vaja mingi asi ära teha. Nii said kõik noored harjutada juhtimist, vastutamist ja erinevate ülesannet täitmist (Makarenko 1967).

Kui mõne noorega seoses tekkis probleem, siis arutati seda kollektiivis ja noored ise olid sageli karmimad kui täiskasvanud töötajad. Makarenko ise rääkis pahandustesse sattunud noortega nelja silma all, kutsus ta enda juurde (Makarenko 1967).

Makarenko pidas väga tähtsaks noorte praegust käitumist, aga ka nende tulevikku. Ta kujundas välja tulevikuperspektiivide süsteemi, nii et noored liiguksid lihtsamalt ja otsesematelt eesmärkidelt nagu raha ja meelelahutus keerukate ja kõrgemate poole.

„Kasvatada inimest tähendab kasvatada temas perspektiivide teid, mida mööda liigub tema homne rööm. Võib kirjutada selle tähtsa töö terve metoodika. See seisneb uute perspektiivide organiseerimises, juba olemasolevate ärakasutamises, nende kordkorralises asendamises väärtuslikumatega. Alata võib ka heast lõunasöögist, tsirkuses käimisest, tiigi puhastamisest, kuid alati on vaja ellu äratada ja kord-korralt laiendada terve kollektiivi perspektiive, avardades neid kuni kogu Liidu perspektiivideni.“ (Makarenko 1967).

Makarenko jaoks ei olnud kasvatus mingi omaette tegevus. Kogu koloonia argielu oligi kasvataval viisil korraldatud. Laps õpib kõigest: sellest, milline on kasvataja ise ja kuidas ta temaga räägib, milline on keskkond, kuidas on korraldatud töö ja õppimine.

Makarenko tõekspidamised kinnitavad ka minu kogemusi ja annavad mulle julgust jääda oma põhimõtete juurde. Pean tähtsaks õigesti korraldatud töökasvatust. Tööd tuleb teha tõsiselt, mitte mängida töö tegemist. Noortest tuleb aru saada nende endi tasandil, aga selleks on vaja nendega koos elada ja tegutseda. Pean oluliseks põlvkondade vahelist lugupidamist, noortes au mõiste ja austuse kujundamist. Näen, et Makarenko põhimõtetes on palju samu ideid mida on välja toonud Petrie koos kaasautoritega (2002) ja teistes sotsiaalpedagoogika käsitlustes.

2.2.1 Saksamaa

Saksamaal on keskendub isikupõhilisele tegevusele, suunatakse ja kasvatatakse võimalikult palju. Noor peab aru saama, et on teinud midagi valesti. Põhiline mõte on, et keegi hoolib sinust (Haridus ja-Teadusministeerium 2011).

Kriminaalvastutusele võetakse Saksamaal isikuid alates 14. eluaastast. Täiskasvanutele kehtivat kriminaalvastutust võib kohaldada alates 18. või 21. eluaastast, sõltuvalt kuriteo toimepaneku asjaoludest ning kurjategija isikust. Noori suunatakse ja kasvatatakse võimalikult palju, eesmärgiks on, et inimene saaks aru, et ta on midagi valesti teinud (Haridus ja-Teadusministeerium 2011).

Kohtulikku karistamist ei võeta enesest mõistetavana, esmalt proovitakse osapooled omavahel enne ära lepitada, kui asi ametliku käigu saab. Karistusena süüte eest määratakse vangistus viimasel võimalusel, seda ka alati võimalikult vähesel määral. Selline jaotus tundub ülimalt imelik, kuna kurjategijatel võib tekkida karistamatuse tunne, kuna eriti raigete kuritegude puhul ei saa nad mitte täit karistust vaid vastavalt noorte seadustele. Selline käitumine on risti

vastupidine USA praktikale, kus eriti tõsiseid noori kurjategijaid karistatakse vastavalt täiskasvanutele kehtivatele seadustele (Haridus ja-Teadusministeerium 2011).

Järgnevalt toon näite sotsiaalpedagoogilisest tööst alaealiste kurjategijatega Saksamaal, toetudes Max Kreuzeri (2009) artiklile. Põhilisteks pedagoogilisteks ülesanneteks peetakse mitte õpetada, vaid teha õppimine võimalikuks. Tähtis on õppimine, mitte karistamine. Noorte vägivalla ennetamiseks on vaja saavutada järgmist (Kreuzer 2009):

1. Haridusalane partnerlus, vanemate ja õpetajate omavaheline koostöö.
2. Kord klassis õpetöö ajal (kehtestatud reeglid, rakendades erinevaid teooriaid).
3. Kooli olukorra parandamine.
4. Tõsta õpetajate kompetentsust vägivalla ennetamiseks.
5. Õppida toetama õpilase individuaalsust.

Tuleb saavutada, et laps ei tunneks koolis ennast võõrana. Sellise programmi käigus üritatakse vähendada emotsionaalset pidurdamatust ja agressiivsust, parandada enesehinnangut ja suurendada sotsiaalset ebakompetentsust (Kreuzer 2009).

Agressiivsuse tulemuslikuks vähendamiseks peetakse sobivaks spordiprogramme, mis vähendavad füüsilist ja vaimset pinget. Vägivaldsus on levinud ka naiste ja tüdrukute seas. Programmi läbi viies tuleb panna noored silmitsi nende tegudega, mida nad on teinud ning üritada lasta neil tunda tunnet, mis on kahjukannatajal. Anda võimalus õppida, mitte karistada, kuna karistuse tulemuseks on arengu seiskumine (Kreuzer 2009).

Igal juhul tuleb üritada takistada noorte teistkordset sattumist kohtupinki, hoida neid eemal pahategusid soodustavast keskkonnast. Noortele tuleb leida individuaalseid lahendusi, arvestades noorte elu kõikide aspektidega. Tähtis roll on noore tugiisikul, aga ka tema õpetajatel. Vaja on tõsta õpetajate teadlikkust, kuidas käituda, suhelda ja kuidas õpetada probleemidesse sattunud noori (Kreuzer 2009).

2.2.2 Taani

Taani sotsiaalpedagoogiliseks põhimõtteks töös probleemidesse sattunud noortega on tähelepanu pööramine igapäevasele individuaalselt. Individuaalset lähenemist vajab iga noor, olenemata tema olukorrast. Sellel põhineb hea koostöö. Kuna Taanis on palju immigrante, siis

pööratakse suur tähelepanu erineva kultuuritaustaga noorte võrdsele kohtlemisele ja koos tegutsemisele, omavaheliste konfliktide lahendamise oskusele, et kõigil noortel oleksid võrdsed võimalused (Petrie, Chambers 2010).

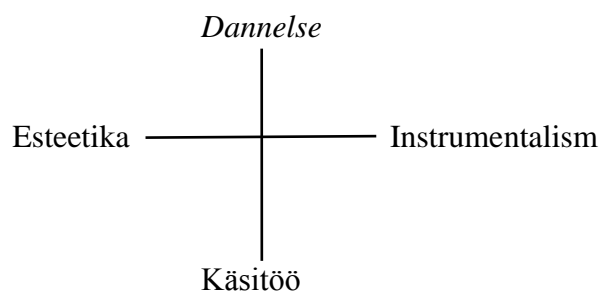
Taani (sotsiaal)pedagoogide haridus ning praktika

Taani sotsiaalpedagoogika iseärasusi tutvustab hästi raport (Petrie, Chambers 2010), mille eesmärk on anda ülevaade Taani sotsiaalpedagoogide väljaõppest ning praktikast. Järgnevalt refereerin seda raportit, toon välja olulised seisukohad ja rõhuasetused laste ja noortega töötamisel. Raport tutvustab Weberi mudelit (1993), mis näitab loova ja kunstilise tegevuse esteetika, pedagoogide väljaõppe ning praktika suhet. Antud mudeli kasutamine annab teoreetilise alguspunkti sotsiaalpedagoogide väljaõppele ja toob välja praktikate erinevaid tahkusi, millega on vaja teadlikult tegelda.

Üldjoontes pakub Weberi mudel välja kaks mõõdet:

- *Æstetik/instrumentalisme* (taani k) ehk esteetika ja instrumentalismi mõõde.
- *dannelse/håndværk* (taani k) ehk teooria ja kõrgemate väärtuste ning praktiliste käsitöö oskuste mõõde.

Kogu sotsiaalpedagoogiline tegevus toimub kahe ristuva mõõtme mõjuväljas, vt joonis 1.

Joonis 1. Sotsiaalpedagoogiline tegevus kahemõõtmelisel väljal (Petrie, Chambers 2010, 13).

Esteetika

Lastega töötamisel ja laste töödes on avaldub esteetika peamiselt loovtegevustes ja kunstis. Raportis toodi näidetena laste positiivsed reaktsioonid ja sära laste silmades, kui nad kuulasid heal tasemel pillimängu või tajusid ilu mõnes muus vormis. Välja toodi seda, kui oluline see on lapse arengule, et ta õpiks tunnetama ilu vaimsel tasandil. See tõstab lapse argielust kõrgemale, ta tunneb, et suudab kogeda midagi tõeliselt head ja ilusat (Petrie, Chambers 2010).

Instrumentalism

Instrumentalismi mõiste viitab vahenditele millega saavutatakse sotsiaalpedagoogilisi eesmärke. Kunstialased tegevused on vahendiks pedagoogiliste eesmärkide saavutamisel. Näiteks koos musitseerimise või maalimise, või näiteks ka kontserdi ettevalmistamise käigus saavad lapsed lähedasemaks, paraneb omavaheline koostöö ja konfliktide lahendamise oskus (Petrie, Chambers 2010).

Dannelse

See on taani keelne mõiste, mis väljendab kasvatusfilosoofiat. See sisaldab laste kasvatamist, nende arengu toetamist, harimist kõige laiemas mõttes. Lapse elu käsitletakse ühtse tervikuna, mitte ei vaadata arengut üksikute tegevusalade või väljundite kaupa. *Dannelse* mõiste kasutatakse ka kõikide nende teadmiste kohta, mis on vajalikud lapse kasvatamiseks: eriti lapse areng, psühholoogia ja sotsioloogia. *Dannelse* põhineb paljude humanistlike filosoofide ja kasvatusteadlaste töödel, nt Rousseau, Freire, Skandinaavia ja Saksa mõtlejad. *Dannelse* sisu on erinev, sõltuvalt lapse vanusest ja asutusest/süsteemist, kus seda kasutatakse (Petrie, Chambers 2010).

Kõige tähtsam on terviklik lapsekäsitlus: et laps on samaaegselt füüsiline, kognitiivne, sotsiaalne, emotsionaalne olend, keda mõistetakse iseseisva sotsiaalse toimijana, oma elus osalejana ja selle mõjutajana. Siinkohal on vaja rõhutada, et tervikliku lapse tähtis aspekt on loovus. Seepärast on Taani sotsiaalpedagoogide ettevalmistuses 25% loovtegevuste õpet (Petrie, Chambers 2010).

Tegevused peavad olema seotud laste endi eludega nende sotsiaalsetes maailmades ja laste endi kogemustega, raskuste ja rõõmudega. Toetuda tuleb demokraatlikke põhimõtteid, st pedagoogid peavad austama laste sotsiaalset tausta ja vaatenurka maailmale. Sama põhimõte on oluline ka grupis ja laste vahelises koostöös. Erinevad ja erineva taustaga lapsed tegutsevad koos ja õpivad üksteiselt (Petrie, Chambers 2010).

Taani sotsiaalpedagoogilises väljaõppes ja praktikas on olulisel kohal kollektiivsed ja grupitegevused. Üliõpilased teevad grupitööna loovprojekte. Selle eesmärk on nii millegi kauni loomine ja kogemine kui ka grupiprotsesside ja grupi liikmeks oleku õppimine (Petrie, Chambers 2010).

Käsitöö

Käsitöö mõõtme eesmärk on õppida midagi konkreetset ära tegema, siin on esteetilised ja kõrgemad pedagoogilised eesmärgid tagaplaanil. Jutt on oskuste ja vilumuste omandamisest mingite eesmärkideni jõudmiseks. Lapsed ei taha ainult tööd mängida, vaid tahavad teha päris tööd. Näiteks draamatükis mängimiseks on vaja hääleharjutusi, hingamist, lavaliikumist jms. Või selleks, et maalimisest rõõmu tunda, on vaja osata hoida pintslit ja segada värve (Petrie, Chambers 2010).

Laste jaoks tuleb millalgi aeg mil „mängimine“ ei ole enam piisav ning tuleb aeg mil nad tahavad tegeleda „tõelisega“ või „päris asjaga“. Sellel hetkel on nende jaoks oluline õppida ja täiustada sobivaid oskusi, et nad suudaksid oma kavatsused ellu viia (Petrie, Chambers 2010).

Dannelse ja esteetika vahelises kvadraadis asub esteetiline kasvatus, ilumeele arendamine, kunsti nautimine (vt joonis 1). *Dannelse* ja instrumentalismi vahelises kvadraadis asuvad igapäevased kasvatuslikud tegevused, nt koosolekud, konfliktide lahendamine, „ühine kolmas“, mille käigus arendatakse häid suhteid ja õpitakse sotsiaalseid oskusi. Instrumentalismi ja käsitöö vahelises kvadraadis õpitakse igapäevaeluks ja kunstiliseks loominguks vajalikke praktilisi vilumusi. Käsitöö ja esteetika vahelises kvadraadis asub kunstiline looming, siin kohtuvad vilumused ja ilumeel (Petrie, Chambers 2010).

Sotsiaalpedagoogikas on eesmärgiks see, et lapsed ja noored inimesed ei võtaks ilma kõhklusteta üle pedagoogide väärtusi ja arvamusi, vaid leiaksid oma vastused ise. Noorte toetamine selles on suureks väljakutseks. On oluline, et pedagoogid jääksid selle juures

enestele kindlaks ning toetaksid seda ühiste ettevõtmiste kaudu. Eespool kirjeldatud „ühise kolmanda“ mõiste järgi kuuluvad tegevused nii töötajale kui ka lapsele, need on midagi ühist. „Ühine kolmas“ pakub ühist fookust, aga ka veel avastamata protsesse ja tulemusi. See on suurepärane vahend noorte inimeste vaheliste ning noorte ja pedagoogide vaheliste suhete kujundamiseks. „Ühise kolmandaga“ tegelemine loob ja suurendab usaldust pedagoogide ja laste vahel. Usaldus pärineb lapse edukogemusest, seda kas individuaalselt või grupi liikmena, ja edendab tema enesekindlust ja tunnet, et teda väärtustatakse (Petrie, Chambers 2010).

Eespool kirjeldatud esteetikat ja kasvatustöö praktikat ühendav lähenemisviis võiks anda ideid ka Eesti sotsiaalpedagoogide ettevalmistamiseks. See lähenemisviis on väga vajalik ka töös probleemisesse sattunud noortega, ka nendega, kes on erikoolis või vanglas. Et tahta ja osata muutuda paremaks, peab noor saama kogeda midagi kaunist ja ülevat. Tal peab olema võimalus õppida seda ise looma (Petrie, Chambers 2010).

2.2.3 Soome

Soome ühiskond on hästi hariduskeskne. Kõige tähtsamaks peetakse koolis käimist – et noored ei satuks probleemidesse, ei tohi nad jääda haridusest kõrvale. Probleemide käes vaevleva noore enesehinnang on tavaliselt madal ning raskused pääseda töö- või haridussüsteemi alandavad seda veelgi. Nendele noortele meeldiva tegevuse pakkumine võib aidata neil iseseisvuda ja parandada enesehinnangut, mis omakorda viib positiivsemate tagajärgedeni ka muudes eluvaldkondades peale töökoha ja hariduse omandamise. Kuid kui probleemid tekkinud, tuleb need ära lahendada (Hämäläinen 2001).

Kriminaalvastutuse iga on Soomes 15 eluaastat. Noored kurjategijad vanuses 15-17 kuuluvad nii sotsiaalsüsteemi kui ka kriminaalsüsteemi valdkonda. Noored vanuses 18-20 kuuluvad ainult kriminaalsüsteemi pädevusse. Soomes ei ole loodud eraldi noorte kohtuid, kogu noori puudutav kriminaalsüsteem on üles ehitatud samadel alustel üldise kriminaalsüsteemiga. See tähendab, et spetsiaalselt noorte jaoks mõeldud karistuste arv on väga piiratud, üldiselt karistatakse kriminaalkoodeksi põhjal kõiki kurjategijad samadel alustel. Küll aga mängib kurjategija vanus rolli karistuse ranguse määramisel, näiteks noori vanuses 15-17 saab

reaalselt vangistada ainult teatud tingimustel, samas võib neile ka määrata spetsiaalse ühiskondliku karistuse (Hämäläinen 2001).

Soome süsteemi kohaselt kuulub alaealiste kurjategijatega tegelemine nii sotsiaalvaldkonda kui ka justiitsvaldkonda. Reaalse vangistuse korral saadetakse alla 21 aastased noored noorte vanglasse, mis erineb täiskasvanute vanglast üsna suurel määral, kuna noorte vanglas pannakse põhirõhk vangide kasvatamisele ning harimisele. Noorte vanglasse ei saa aga saata isikut, kelle karistuse pikkuseks on üle 4 aasta. Selle tõttu kannab umbes kolmandik alla 21aastastest vangidest oma karistust täiskasvanute vanglas, kes on süüdi mõistetud eriti raskete rikkumiste eest (Hämäläinen 2001).

Üks olulisemaid noorte kurjategijatega tegelemise meetodeid on vahendamine, mille käigus proovitakse ohver ja süüalune enne karistuse määramist ära lepitada. Sotsiaalse poole pealt kohandatakse ka alaealise kasuperesse andmist. Seda võib teha nii vanemate loal kui ka vastu nende, või ka lapse, tahtmist. Sundviimist ühest perest teise rakendatakse ~20% juhtudest. Lisaks on võimalik paigutada alaealine riiklikesse erikoolidesse või suletud noorte kodudesse ning psühhiaatriahaiglatesse (Haridus ja-Teadusministeerium 2011).

Juha Hämäläinen (2000) on oma raamatus tutvustanud kolme Soomes rakendatud sotsiaalprojekti noortele, need on projektid „Kanto”, „Silta” ja „Tekevä”. Projekt „Tekevä”- (toimekas, aktiivne) on alguse saanud 1993a alanud „Nuorten Omaura” (noorte oma karjäär) projektist. „Omaura” projektide eesmärgiks oli aidata neid lapsi ja noori, kellel esineb raskusi kooli traditsiooniliste, teoreetiliste õppeviisidega teadmiste omandamisel ning kes on selle tõttu väljalangemise ohus. 1995 a loodi projekt „Ammatillen omaura” (oma töökarjäär), kuhu kuuluvad projektid „Silta” (sild) kui „Kanto” (toetus), mis täiendavad põhikoolinoorte kõrvalejäämist ennetavat projekti „Tekevä”.

Üldiselt püütakse Soomes võidelda noorte probleemidesse sattumise vastu kooli ja haridussüsteemi, ameti õppimise kaudu. Püütakse tagada see, et ükski noor ei kalduks haridusteelt kõrvale ja et kõrvalejääjad toodaks neile sobivasse haridusvormi tagasi. Ameti omandamist peetakse kõige tähtsamaks tagatiseks ise hakkama saamisele (Hämäläinen 2001).

2.2.4 Inglismaal

Inglismaal on saanud oluliseks aidata probleemidesse sattunud noort oma elu ja igapäevatoimingutega hakkamasaamisel. Vajalikuks peetakse uudse mõttelaadiga spetsialistide koolitamist. Selleks on viimasel kümnendil püütud tuua Inglismaale sotsiaalpedagoogikat. Sotsiaalpedagoogika edendamiseks, vastavate spetsialistide ettevalmistamisega tegeleb selleks loodud arendusvõrgustik *TheorymeetsPractice* (ThemPra Social Pedagogy).

Sotsiaalpedagoogika all mõistetakse Inglismaal haridust ja kasvatust selle kõige laiemas mõistes. Inimesega tegeldakse holistlikus tähenduses, mõistes inimese emotsionaalset ja füüsilist seisundit, mõtlemist, milliseid otsuseid ta teeb ja kuidas end tunneb ühiskonna liikmena. Tegeldakse sellega, kuidas lapsed ja noored end tunnevad hoolekandeesutustes ja kuidas neid asutusi lapsesõbralikumaks ja tulemuslikumaks muuta (ThemPra Social Pedagogy 2008-2014).

Eelkõige nähakse vajadust haritud spetsialistide järele, kes julgevad ja suudavad võtta suuremat vastutust oma töös ning kasutavad töös noortega kaasaegseid meetodeid. Neid meetodeid on kirjeldatud ThemPra kodulehel, tutvustasin neid käesoleva peatüki esimeses osas. Väga palju on õpitud Saksa ja Taani sotsiaalpedagoogikast, näiteks püütakse juurutada Taanist pärit ideid, mida on kirjeldavad Petrie ja Chambers (2010) projektis *Richer lives*.

Rakendatakse erinevaid programme, milles oluline osa on erinevate asendushooldust pakkuvate institutsioonide (sh erikoolid) personali koolitamisel, et parandada igapäevast töötegemisi ja algatada uusi tegevusi. Kasvatajates püütakse arendada oma töö analüüsimise oskust (reflektiivpraktika) ja eneserefleksiooni, et nad mõistaksid enda isiku rolli ja mõju lapsele. Arendatakse meeskonnatööd noortega tegelevate vahel, et ühiselt probleeme lahendada, üksteist toetada ja oma tööd analüüsida. Selline töökultuur kandub ka lastele üle. Aidatakse lahti saada stammõtleemisest, et ei korrataks vanu tööviise, mis ei anna häid tulemusi. Distsipliini ja õpetamise asemel on vaja lastele on pakkuda võimalust ise kaasa lüüa ja osaleda huvitavates ja elamus pakkuvates tegevustes. Päevad hoolekandeesutuses ei tohi olla rutiinsed, et lastel oleks enam võimalusi ise õppida ja areneda. See aitab ka lastel vältida suletud institutsiooni (nagu vangla) tunnet (ThemPra Social Pedagogy 2008-2014).

Kuna uuringud on näidanud, et hoolekandeesutustest pärit noortel on raske integreerida ühiskonda, siis pannakse suurt rõhku just eluks ettevalmistamisele (ThemPra Social Pedagogy 2008-2014).

III PEATÜKK. ARUTELU

Minu töö käsitleb sotsiaalpedagoogilist lähenemist töös probleemidesse sattunud noortega. Eesmärk oli vastust küsimusele, milliseid sotsiaalpedagoogikal põhinevaid korralduslike vorme ja meetodeid tutvustatakse teiste maade kirjanduses ning mida neist sobiks Eestis kasutusele võtta.

Nii Saksamaal, Taanis, Soomes ja Inglismaal peetakse noorte õigusrikkumiste ennetamisel ja õigusrikkujate taas ühiskonnastamisel kõige tähtsamaks vahendiks haridust. Hariduse omandamist rõhutas ka Makarenko. Haridus ja elukutse omandamine on kõige tähtsam tagatis, et ei tekiks hälbivaid arusaamu ja käitumisviise. Koolis käimine on tähtis ka selle poolest, et siis pole noorel aega niisama logeleda ja pahandusi teha. Aga mis veelgi olulisem, koolis on võimalik noore nii öelda lähedale pääseda. Teda on võimalik õppetöö jm tegevuste käigus sotsiaalpedagoogiliselt mõjutada. Haridus on kõige tähtsam esmase ennetuse meetod. Üldine idee on, et noort märgataks probleemide tekkimise alguses, et teda saaks aidata õigele rajale tagasi ja poleks vaja karistada erikooli ega vanglaga.

Kui noor on juba halvale teele asumal, on juba pahandustesse sattunud, siis on vaja aidata tal jõuda mõistmiseni, mis on tema tegude tähendus tema enda jaoks ja teiste inimeste jaoks, milliseid tagajärgi see kaasa toob. Seda saab teha just „ühise kolmanda“ põhimõttel, hästi kasulikud on loovtegevused, nagu näitab paljude maade praktika. Alaealiste komisjon peaks noori suunama just sellistele tegevustele. Tähtis on ka töökasvatus, aga kuidas seda korraldada? Õppida võiks Taani *Richer lives* projektist ja ka Makarenko koloonia kogemustest.

Eri maade lähenemisviisides tuli esile juhendaja-kasvataja roll. Kasvataja peab olema lapse jaoks olemas nii füüsiliselt kui emotsionaalselt. Sotsiaalpedagoogikas peetakse tähtsaks laste ja täiskasvanute tegutsemist ühes eluilmal, mitte hierarhiliselt eraldatud maailmades. Tähtis on kasvataja eeskujul, aga ta ei tohi oma üleolekut rõhutada, vaid tundma rõõmu ja tunnustama lapsi, kui neil midagi temast paremini õnnestub. Sageli on „pahad“ lapsed väga madala enesehinnanguga, see aitab parandada nende eneseväärikust. See parandab ka lapse ja kasvataja vahelisi suhteid, loob usaldust.

Anton Makarenko noorte sotsiaalse kasvatuse alastest töödest on tänapäeva sotsiaalpedagoogikasse tulnud pedagoogilise kollektiivi idee. Ta ei mõtle selle all õpetajate toa kollektiivi, vaid lapsi koos nendega tegelevate täiskasvanutega. Kollektiivi olulisust kasvatusliku ressursina mainitakse ka Petrie jt (2006) poolt välja toodud põhimõtetes. Sellises kollektiivis on juhendajate noortele partneriks.

Nii Makarenko kui ka kaasaegsed autorid peavad töös probleemidesse sattunud noortega kõige aluseks austust ja lugupidamist iga noore suhtes. See väljendub paljudes meetodites, näiteks „roolikambri vestluses“, aga ka kasvataja osalemises võrdse partnerina. Samal ajal jääb kasvataja ikkagi vastutajaks, noor peab tundma, et ta saab kellelegi toetuda. Kui noor või ka noorte kollektiiv saab oma asjadega iseseisvalt hakkama ja suudavad ise oma tegevuse eest vastutada, siis täiskasvanud ei sekku. Aga kui tekivad probleemid, siis tunnevad noored, et neil on olemas tugi. On oluline ka, et ükski noor ei jääks üksi oma probleemidega.

Sotsiaalpedagoogiline tegevus on suunatud nii praegusele hetkele kui ka tulevikule. See, mida lapsed õpivad, aitab neil hakkama saada praegu ja see on alus ka tuleviku hakkamasaamisele täiskasvanuna. Oluliseks peetakse, et lapsed ja noored õpiksid mõistma ennast ja oma elu ajaperspektiivis, mõistaksid oma tegude ja valikute võimalikke häid või halbu tagajärgi. Tulevikuperspektiiv annab ka võime tunda rõõmu homsest päevast. Samas on vaja ikkagi lähtuda reaalsest olukorrast, mitte seada liiga kõrgelennulisi eesmärke. Kui noortes luua asjatuid pettekujutelmi, siis ta pettub ega püüagi enam millegi parema poole.

Eestis paraku pannakse probleemidesse sattunud noort tähele alles siis, kui midagi on juba juhtunud ja vaja on ta saata alaealiste komisjoni. Liiga vähe on varast märkamist ja abi käe ulatamist. Märkamise on aga võimalik ainult siis, kui olla igapäevaselt noorte jaoks kohal, nendega koos tegutseda. Muidu saame probleemidest teada heal juhul teiste käest ja enamasti liiga hilja.

Asutustes, mille ülesanne on meil noori õigele rajale tagasi aidata, tegeldakse pigem karistamise ja ülalt-alla õpetamisega, peale surudes oma arvamust. Kasutusel olevad sotsiaalprogrammid on rajatud kognitiiv-käitumuslikule meetodile, mille tulemused on lühiajalised. Noortel ei teki selliste tegevuste ega juhendajatega emotsionaalset sidet. Programmid pakuvad vähe isetegemise rõõmu ja positiivseid elamusi, mis aga annaksid jõudu edasi püüda ja muutuda. Selleks et kasvatus oleks tulemuslik, tuleb probleemidesse sattunud

noorele luua võimalusi kogeda kauneid asju ja ülevaid tundeid. Nad on ju samasugused inimesed nagu meie.

Oleme Inglismaaga selles mõttes sarnases olukorras, et mõlemal maal püütakse juurutada sotsiaalpedagoogikat. Inglismaal on loodud selleks vastav arenduskeskus ja väga palju rõhku pannakse haridusele ning praeguste töötajate ümberõppele kaasaegse sotsiaalpedagoogika vaimus. Meil seevastu on piirdutud formaalse ametinimetuse muutmisega. Vangla kontekstis tähendab see, et sotsiaalpedagoogi nimi on pandud õppekorraldajale, erikoolis kasvatajale ja koolis sotsiaaltöötajale või tema kohustusi täitvale õpetajale. Eesti sotsiaaltöö pahandustesse sattunud noortega võidaks palju, kui siin rakendada sotsiaalpedagoogika ideid ja meetodeid.

KOKKUVÕTE

Minu bakalaureusetöö „Sotsiaalpedagoogiline lähenemine töös probleemidesse sattunud noortega rahvusvahelise kirjanduse põhjal“ on pühendatud tööle noortega, keda on vaja õigele rajale tagasi aidata.

Huvi sellise teema vastu tekkis töötades vanglas ja nüüd ka kooli sotsiaalpedagoogina. Oma igapäevatöös näen, millised lähenemised noortele on tulemuslikud ja millised mitte. Juhendaja Marju Seljaga arutades märkasin, et see mis võiks aidata, näib seostuvat sotsiaalpedagoogikaga. Kõigepealt lugesin läbi Anton Makarenko Pedagoogilise poemi, milles ta tutvustab ilukirjanduslikus vormis oma kogemusi sotsiaalse kasvatusel rakendamise alaealiste õigusrikkujate koloonias. Seepeale otsustasingi lähemalt tundma õppida sotsiaalpedagoogilisi lähenemisi, mida kasutatakse erinevates maades tänapäeval, ja kirjutada sellest oma bakalaureusetöös.

Minu bakalaureusetöö eesmärk on juhtida tähelepanu sotsiaalpedagoogilise lähenemise vajalikkusele töös probleemidesse sattunud noortega, kuna sellest võiks olla suur abi. Otsisin vastust küsimusele, milliseid sotsiaalpedagoogikal põhinevaid korralduslike vorme ja meetodeid tutvustatakse teiste maade kirjanduses ning mida neist sobiks Eestis kasutusele võtta. Uurimismaterjaliks ongi rahvusvaheline erialakirjandus.

Jõudsin oma töös selgusele, et sotsiaalpedagoogiline lähenemine on kasulik ja pikaajalise mõjuga töös juba probleemidesse sattunud noortega, aga ka ennetustöös. Sotsiaalpedagoogilises sotsiaaltöös käsitletakse noort tervikuna, võttes arvesse kõiki tema tahkusi ja omadusi, tema elukäiku ja keskkonda. Töö toimub noortega koos nende endi argipäevas, mitte hierarhiliselt eraldatud maailmades.

Põhiliselt on bakalaureusetöö koostatud kirjanduse põhjal. Lisaks erialakirjandusele lugesin läbi hulga ilu- ja teatmekirjandust ning interneti allikaid, mis seostub sotsiaalpedagoogilise mõttelaadiga ja aitab sellesse süveneda.

Töö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis lõin uurimusele tausta, kirjeldades Eesti praegust tööd probleemidesse sattunud noortega. Teine peatükk on pühendatud teiste maade kogemuste ülevaatele. Kolmas peatükk on arutelu.

KIRJANDUSE LOETELU

1. Ahven, A., Sallo, J., Vahtrus, S. 2010. Retsidiivsus Eestis. Tallinn.
[http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/retsidiivsusuuring._kokkuvote.pdf] 14.01.15.
2. Alaealise mõjutusvahendite seadus 1998. Riigi Teataja, 1998, nr 17, art 264.
[<https://www.riigiteataja.ee/akt/12760805>] 16.01.15.
3. Enn, Ü., Kivinukk, E. 2007. Noorsootöö võimalikkusest vanglas. Tallinn: Euroopa Noored Eesti büroo. [http://euroopa.noored.ee/files/Noorsotoo_vanglas_EST.pdf] 16.01.15.
4. Grunwald, K., Thiersch, H. 2009. The Concept of the „Lifeworld Orientation” for Social Work and Social Care. *Journal of Social Work Practice*, 23 (2), 131–146.
5. Haridus ja Teadusministeerium 2011. Taustaanalüüs kurikalduvuslike noorte kohtlemise poliitikale. [https://www.google.ee/?gws_rd=cr&ei=zrm1UtTRM4qV0QWJh4GoDg#q=taustaanal%C3%BC%C3%BCs+kuritegelike+noorte+kohtlemise+poliitikale] 7.01.2015.
6. Hämäläinen, J. 2000. Sosiaalipedagoginen strategia koulutuksesta ja työstä syrjäytyneiden ja syrjäytymisuhan alla elävien nuorten auttamiseksi: Kanto- Silta- ja Tekevä-projektien teoreettisen viitekehysten perusteiden hahmottelua. Kuopio: Snellman-instituutti.
7. Hämäläinen, J. 2001. Sissejuhatus sotsiaalpedagoogikasse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
8. Karistusseadustik 2002. Riigi Teataja, 2001, nr 61, art 364.
[<https://www.riigiteataja.ee/akt/184411>] 22.01.15.
9. Kreuzer, M. 2009. Social Pedagogical Work with Juvenile Offenders in Germany. Teoses Kornbeck, J., Jensen, N. R. (toim). *The Diversity of Social Pedagogy in Europe*. Bremen: Europäischer Hochschulverlag, 106-119.
10. Makarenko, A. 1933-1935/1967. Põdegoogiline poem. Eesti Raamat. Tallinn.
11. Nael, M. 2008. Tootsi klassid alustasid õppeaastat 50 koolis. ERR uudised, 3.09.
[<http://uudised.err.ee/v/eesti/2f8aa656-031a-41e6-a55c-a7ba3442623f>] 16.01.15.
12. Noorteprogramm EQUIP.
[http://www.sisekaitse.ee/public/justiitskolledz/Taienduskooolitus/KOOLITUSE_KAVA_-_EQUIP] 22.01.15.

13. Pajur, L. 2009. Kuriteoennetuse projektikonkursi tulemuslikkus. Tallinn: Justiitsministeerium. [<http://www.andmemasin.eu/reports/failid/233-kuriteoennetuse-projektikonkursi-tulemuslikkus.pdf>] 13.01.15.
14. Petrie, P.; Chambers, H. (2010) Richer lives: creative activities in the education and practice of Danish Pedagogues. A preliminary study: Report to Arts Council England. London: Thomas Coram Research Unit, University of London.
15. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. 2010. Riigi Teataja, 2010, nr 41, art 240. [<https://www.riigiteataja.ee/akt/110072012020>] 12.09.1014.
16. Seiton, K. 2014. Karmid faktid: tänased erikoolid on tulevaste vangide kasvulava. Eesti Päevaleht, 24.01. [<http://epl.delfi.ee/news/eesti/karmid-faktid-tanased-erikoolid-on-tulevaste-vangide-kasvulava?id=67670777>] 13.01.15.
17. Selg, M. 2013. Õppematerjal. Tartu Ülikool, ÕIS.
18. Selg, M. 2014. Õppematerjal. Tartu Ülikool, ÕIS.
19. Smutov, M. 2012. Vanglateenistuse reformiga antakse vastulööök noorte retsidiivsusele. Postimees. 1.03. [<http://www.postimees.ee/757494/vanglateenistuse-reformiga-antakse-vastulook-noorte-retsidiivsusele>] 12.09.1014.
20. Tapa Erikool. [<http://www.erikool.ee/?page=1&print=1>] 12.09.1014.
21. Tereping, A-R. 2006. Makarenko koloonia täitis oma eesmärgi. Postimees, 5.12. [<http://arvamus.postimees.ee/1605975/avo-rein-tereping-makarenko-koloonia-taitis-oma-eesmargi>] 22.01.15.
22. ThemPra Social Pedagogy 2008-2014. [<http://thempra.com/concepts.htm>] 7.01.2015.
23. Viru Vangla kolmanda üksuse põhimäärus 2014. [<http://www.vangla.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=51891/Viru+Vangla+kolmanda+%FCksuse+p%F5him%E4%E4rus.pdf>] 12.09.1014.
24. Õpilaskodud. Haridus- ja teadusministeerium. [www.hm.ee/et/tegevused/alus-pohi-ja-keskharidus/opilaskodud] 16.01.15.

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

22. jaanuar 2015

Andreas Rääsk

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Andreas Rääsk (18.01.1962)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

**SOTSIAALPEDAGOOGILINE LÄHENEMINE TÖÖS PROBLEEMIDESSE SATTUNUD
NOORTEGA RAHVUSVAHELISE KIRJANDUSE PÕHJAL**

mille juhendaja on Marju Selg

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 22.jaanuar 2015